

فروست در کتابشناسی ملی ایران و مارک ایران

دکتر مرتضی کوکبی^۱

چکیده

این مقاله فروست را به مثابه یک نقطه‌بازی در فهرست‌های برگه‌ای، فهرست‌های رایانه‌ای، و فهرست ماشین‌خوان (مارک) بررسی می‌کند و سپس به شیوه نگارش و ارائه فروست در کتابشناسی ملی ایران و عدم هماهنگی که در برخی موارد وجود دارد، اشاره می‌کند و اینکه این امر سبب می‌شود فهرست ماشین‌خوان یا مارک نتواند فروست را تشخیص دهد. در پایان پیشنهادهایی برای رفع این مشکل ارائه می‌شود.

کلیدواژه‌ها

فروست، کتابشناسی ملی ایران، مارک ایران، یونی‌مارک، دستنامه قواعد فهرستنویسی انگلو امریکن

مقدمه

در بازیابی مواد کتابخانه دارد. این اهمیت در قالب‌های فهرستنویسی ماشین‌خوان^۲ نیز منعکس شده است. مثلاً، در قالب یونی‌مارک که در شماری از کشورهای جهان برای تبادل اطلاعات کتابشناختی به کار می‌رود سه فیلد 225، 410 و 411 به فروست اختصاص داده شده است. با توجه به این واقعیت که دستنامه قالب مارک ایران (۴) اکنون منتشر شده و قصد این است که در گام نخست، کتابشناسی ملی ایران با استفاده از این قالب، ماشین‌خوان شود؛ در زیر، چگونگی فروست در یک شماره از کتابشناسی ملی ایران و با توجه به آنچه در

فروست، یکی از نقاط بازیابی مواد کتابخانه در فهرست برگه‌ای و فهرست رایانه‌ای کتابخانه‌هاست. در هر فهرستبرگه، افزون بر نام (های) پدیدآور (ان) اثر، عنوان (های) اثر، و موضوع (های) اثر که معمولاً برای بازیابی مواد استفاده می‌شود؛ فروست نیز می‌تواند در خدمت بازیابی یک ماده کتابخانه باشد. اگر چه به نظر نمی‌رسد آماری درباره استفاده از فروست در بازیابی مواد کتابخانه در دست باشد اما وجود فروست در تعداد چشمگیری از فهرستبرگه‌های مندرج در کتابشناسی ملی ایران، نشان از امکان بالقوه استفاده از این نقطه دستیابی

۱. دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو هیئت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز kokabi80@yahoo.com

2. Machine-Readable Cataloging Formats

دستنامه مارک ایران درباره فروست آمده، بررسی می شود تا وضعیت این نقطه دستیابی و احیاناً گمبدهای احتمالی آن در کتابشناسی ملی ایران مشخص شود.

فروست چیست؟

در کتاب قواعد فهرست نویسی انگلو امریکن، فروست چنین تعریف شده است: «۱. گروهی آثار جداگانه که به لحاظ دارا بودن عنوان کامل خود، افزون بر عنوانی مشترک که به طور کلی به تمام گروه اطلاق می شود، به یکدیگر وابسته اند. یکایک آثار ممکن است دارای شماره باشند یا نباشند. ۲. هر یک از دو یا چند مجلد مقاله، سخنرانی، نوشته، یا دیگر نوشتارهایی که دارای ویژگی یکسان بوده و به طور مسلسل انتشار یافته باشد. ۳. توالی جداگانه ای از جلدها در یک فروست یا پیاپی که دارای شماره باشد» (۲: ۸۶۶). در کتاب دستنامه قواعد فهرست نویسی که به نظر می رسد دستنامه مورد استفاده برای فهرست نویسی مواد ایرانی در کتابخانه ملی باشد، هشت قاعده در شماره کلی 2.6 به فروست اختصاص داده شده است که نشان می دهد کتابخانه ملی برای فروست اهمیت قائل است. در همین کتاب، زیر قاعده 30L1. 2 نیز نوشته شده: «برای فروست در صورتی که از نظر دستیابی

فروست نیز ارائه شده است. به این ترتیب، روشن می شود که دستنامه قواعد فهرست نویسی نیز به نوعی بر ضرورت وجود شناسه افزوده فروست تأکید می ورزد. مثال زیر، جایگاه و کاربرد فروست را در یک فهرستبرگه نشان می دهد:

در فهرستبرگه بالا، عبارت «مرکز نشر دانشگاهی؛ ۵۳۳. در سنمه ها؛ ۸۹. کتابداری؛ ۵» که درون پرانتز قرار گرفته است، فروست کتاب نامیده می شود. عبارت "مرکز نشر دانشگاهی" را عنوان فروست اصلی و عبارات "در سنمه ها" و "کتابداری" را عناوین فروست های فرعی می نامند. بدیهی ست که یک فروست ممکن است دارای عنوان فرعی باشد یا نباشد یا بیش از یک عنوان فرعی داشته باشد. همچنین، فروست می تواند دارای شماره باشد یا نباشد. عبارت فروست نشان می دهد که کتاب مذکور، پانصد و سی و سومین اثر از انتشارات مرکز نشر دانشگاهی و در عین حال، هشتاد و نهمین در سنمه از این تعداد و پنجمین اثر مربوط به کتابداری از این تعداد در سنمه است. در کتابخانه ها، به ویژه کتابخانه های تخصصی، مواردی پیش می آید که مراجعه کننده از کتاب مورد درخواست خود هیچ اطلاعی ندارد و فقط می داند که اثر متعلق به چه فروستی ست. اصطلاح غیر کتابداری که معادل فروست به کار می رود عبارت "سلسله انتشارات" است. وجود عبارت "ج. فروست." در انتهای سطر ماقبل آخر این فهرستبرگه که شناسه افزوده فروست نامیده می شود نشان می دهد که فهرست نویس قصد دارد یک فهرستبرگه از مجموعه فهرستبرگه های این کتاب را

این مقاله فروست را به مثابه یک نقطه بازیابی در فهرست های برگه ای، فهرست های رایانه ای، و فهرست ماشینی خوان (مارک) بررسی می کند و سپس به شیوه نگارش و ارائه فروست در کتابشناسی ملی ایران و عدم هماهنگی که در برخی موارد وجود دارد، اشاره می کند.

مهم باشد شناسه افزوده بسازید. برای آثاری که تحت عنوان یک فروست مشترک منتشر می شوند ولی تنها از نظر مشخصات ظاهری با هم مرتبط هستند و یا شماره های فروست عمدتاً نشانگر کنترل موجودی توسط ناشر است، شناسه افزوده فروست درست کنید» (۱). در پایان این قاعده، نمونه ای از اشکال غیر مستند و مستند

به فروست اختصاص دهد. این برگه، در برگه‌دان فروست یا برگه‌دان عنوان قرار می‌گیرد و به این ترتیب، امکان دسترسی به این کتاب را از طریق فروست نیز ممکن می‌سازد.

در کتاب قواعد فهرست‌نویسی انگلوماریکن دربارهٔ شناسهٔ افزودهٔ فروست چنین آمده است: «21.30L. فروست

زیر سرعنوان هر یک از آثار جدا فهرست شده‌ای که در فروست آمده است شناسهٔ افزوده فراهم سازید، به شرطی که ترکیب و ترتیب مفیدی به دست دهد. افزودن نشانهٔ عددی یا دیگر نشان‌های هر یک از آثار آمده در فروست، از موارد اختیاری است. در مواردی که به دنبال می‌آید زیر سرعنوان، فروست شناسهٔ افزوده‌ای فراهم سازید:

۱. آثاری که از یک فروست تنها از نظر مشخصات ظاهری مشترک با هم مرتبط است.

۲. شماره‌های فروست نشانگر آن باشد که بخش‌ها عمدتاً برای کنترل موجودی یا به منظور استفاده از نرخ‌های پستی ارزان‌تر شماره‌گذاری شده است.

در صورت تردید، برای فروست شناسه‌ای افزوده فراهم سازید» (۲). به این ترتیب مشاهده می‌شود که کتاب قواعد فهرست‌نویسی انگلوماریکن نیز برای فروست اهمیت خاصی قائل شده است اما آنچه در این میان مهم به نظر می‌رسد «ترکیب و ترتیب مفیدی» است که فروست برای بازیابی کتاب باید به دست دهد. مفهوم این عبارت این است که اگرچه عبارت فروست در متن فهرستبرگهٔ بالا به صورت «مرکز نشر دانشگاهی؛ ۵۳۳. درسنامه‌ها؛ ۸۹. کتابداری؛ ۵» آمده است اما فهرست‌نویس باید به هنگام ساختن شناسهٔ افزودهٔ فروست، عبارت فروست را به صورتی درآورده که دارای ترکیب و ترتیبی مفید باشد و به همین دلیل امکان دارد که عبارت فروست در شناسهٔ افزوده با عبارت فروست در متن فهرستبرگه به درجاتی متفاوت باشد. همچنین، فهرست‌نویس مطابق دستورالعمل بالا، می‌تواند عبارت فروست را به صورت «مرکز نشر دانشگاهی. درسنامه‌ها. کتابداری» درآورد زیرا افزودن نشانهٔ عددی یا دیگر نشانه‌ها هر یک از آثار آمده در فروست اختیاری است.

مارک ایران و فروست

دستنامهٔ مارک ایران فیلد 225 را به فروست اختصاص داده است. بر این مبنای، فروست کتاب بالا را می‌توان چنین رمزگذاری کرد:

درسنامه‌ها \$v۵۳۳\$e مرکز نشر دانشگاهی \$a2250\$ \$v۸۹\$e کتابداری

با چنین تمهیدی، رایانه‌ای که برای خواندن رمزهای بالا برنامه‌ریزی شده است می‌تواند این فروست را بازیابی و یا چاپ کند. آنچه در عبارت بالا، باید مورد بحث قرار گیرد، نشانه‌های چهارم و پنجم از سمت چپ هستند که نشانگر^۳ نامیده می‌شوند و در این عبارت، کاربردهای خاصی دارند. در صفحهٔ ۱۱۴ از دستنامهٔ مارک ایران که بر مبنای مارک جهانی^۴ ساخته شده است دو نشانگر بالا به شرح زیر تعریف شده‌اند:

«نشانگرها

نشانگر ۱ نشان‌دهندهٔ شکل عنوان فروست

عنوان فروست به همان شکلی که باید بازیابی شود (شکل مستند) هست یا خیر.

0 فروست با شکل مستند مطابقت ندارد.

سازمان تهیه‌کنندهٔ رکورد شکل فروست را در فیلد 225 با شکل مستند آن متفاوت می‌داند (مثال‌های ۱ و ۷).

1 فروست شکل مستند ندارد.

شکل قابل دستیابی (شکل مستند) پیش‌بینی نشده است (مثال ۲).

2 فروست با شکل مستند مطابقت دارد.

سازمان تهیه‌کنندهٔ رکورد شکل فروست را در فیلد 225 با شکل مستند آن مطابق می‌داند (مثال ۶).

نشانگر ۲ خالی (تعریف نشده)».

چند توضیح برای موارد بالا ضروری به نظر می‌رسد: یکی اینکه عبارت شکل مستند به همان معنای ترکیب و ترتیب مفیدی است که فروست برای بازیابی کتاب باید به دست دهد. به عبارت دیگر، شکلی از فروست که برای بازیابی مادهٔ کتابخانه استفاده می‌شود و باید دارای ترکیب و ترتیب مفیدی باشد، شکل مستند نامیده می‌شود. دوم، همان‌گونه که در فهرستبرگهٔ بالا مشاهده می‌شود در دو

جای فهرستبرگه به فروست اشاره شده است: یکی در منطقه فروست که در آن، فروست با یک نشانه... در یک جفت پراتنز قرار داده می‌شود مانند: - (مرکز نشر دانشگاهی؛ ۵۳۳. درسنامه‌ها؛ ۸۹. کتابداری؛ ۵) و دوم، در منطقه فهرست تحلیلی که در آن، فروست، فقط به صورت یک شناسه افزوده و به صورت: ج. فروست. ارائه می‌شود. عبارت "ج. فروست" به فهرست نویس یادآوری می‌کند که نخست باید یک فهرستبرگه با شناسه افزوده فروست تهیه کند و دوم همین شکل از فروست را در بالاترین سطر یکی از چند برگه همین فهرستبرگه، به همان گونه‌ای اختیار کند که در منطقه فروست ارائه شده است. به این ترتیب و در مورد فهرستبرگه بالا، فروست با شکل مستند مطابقت دارد زیرا اگر قرار بود شکل مستند فروست با خود فروست در منطقه فروست متفاوت باشد عبارت ج. فروست، به این صورت نوشته می‌شد: ج. فروست: و سپس، شکل مستند فروست داده می‌شد. اکنون با توجه به مطالب بالا نقش نشانگرها در این فیلد از مارک ایران مشخص می‌شود. هنگامی که رایانه به فهرستبرگه‌ای می‌پردازد که دارای فروست است هنگامی که به فیلد 225 می‌رسد برای آنکه بداند آیا برای فروست باید شناسه افزوده‌ای بسازد یا نه، نشانگرها را بررسی می‌کند. اگر نشانگر اول، صفر باشد رایانه متوجه می‌شود که فروست با شکل مستند مطابقت ندارد و برای جستجوی شکل مستند باید به سراغ فیلد(های) دیگری برود که در یونی مارک، (410) و 411 است و در مارک ایران وجود دارد اما استفاده نمی‌شود. در اولین سطر از بلوک 4-- که در مارک ایران، بلوک شناسه رابط نامیده شده و حاوی فیلدهای 410 و 411 و چند فیلد دیگر است جمله‌ای در کوشه افزوده شده است به این شرح: [در این ویراست استفاده نشده است] که نشان می‌دهد دست‌کم در این ویراست از مارک ایران از بلوک 4-- و در نتیجه از فیلدهای 410 و 411 نمی‌توان استفاده کرد. به عبارت دیگر، در مارک ایران نمی‌توان از فروست، به هر شکلی، برای یک نقطه دستیابی استفاده کرد. مثال زیر احتمالاً به درک بهتر مفهوم کمک می‌کند:

اگر کتابی دارای فروستی به شکل غیرمستند: - (مجموعه آثار / علی شریعتی؛ ۲۱) در منطقه فروست باشد شکل مستند آن در فهرست تحلیلی می‌تواند

به صورت زیر نوشته شود: «ب. فروست: شریعتی، علی، ۱۳۱۲-۱۳۵۶. مجموعه آثار؛ ۲۱.» در یونی مارک و مارک ایران شکل غیرمستند این فروست به صورت زیر، ماشین خوان می‌شود:

\$V21\$علی شریعتی \$f\$ آثار مجموعه \$2250#Sa\$

و شکل مستند ماشین خوان آن در یونی مارک به ترتیب زیر است:

۱۳۱۲ - \$f۱۳۵۶\$علی \$b\$ شریعتی \$1a\$ #1700#0\$410#

\$21\$ مجموعه آثار \$a\$ \$12000\$

اما همان‌گونه که در بالا ذکر شد امکان استفاده از شکل مستند فروست در مارک ایران عملاً وجود ندارد زیرا در مارک ایران از بلوک 4-- استفاده نمی‌شود. شایان ذکر است که فیلد 411 در یونی مارک، به عنوان فروست فرعی اختصاص داده شده است یعنی در این قالب حتی می‌توان کتاب را از طریق فروست فرعی نیز بازیابی کرد اما به همان دلیل بالا، امکان استفاده از این فیلد نیز در مارک ایران وجود ندارد. در اینجا این نکته مطرح می‌شود که ممکن است این تصمیم درباره مارک ایران به این علت گرفته شده باشد که در کتابشناسی ملی ایران فروست از اهمیت چندانی برخوردار نیست یا اگر هست شکل مستندی برای فروست ساخته نمی‌شود. بررسی دو شماره از کتابشناسی ملی ایران، می‌تواند به این پرسش پاسخ دهد.

فروست در کتابشناسی ملی ایران

در شماره ۸۳ از کتابشناسی ملی ایران که مربوط به نیمه اول سال ۱۳۷۴ است و در ۱۳۷۵ منتشر شده، در مجموع ۵۱۰۲ مدرک شامل کتاب‌های چاپ ایران (فارسی، عربی، ترکی، لاتین، کردی و نظیر آن)، جزوه‌ها، کتاب‌های گویا (نابینایان)، کتاب‌های چاپ خارج و کتاب‌های کودکان فهرست شده است (۳). در بررسی حاضر، کتاب‌های گویا و کودکان حذف شدند و در نتیجه، تعداد مورد بررسی به ۴۷۰۳ مدرک کاهش یافت. تعداد ۵۵۷ کتاب لاتین نیز از بررسی خارج شدند و تعداد مورد بررسی به ۴۱۴۶ کاهش یافت. به این ترتیب، تعداد فهرستبرگه‌های (شناسه‌های) مورد بررسی برای فروست، تعداد ۴۱۴۶ فهرستبرگه شد.

از تعداد ۴۱۴۶ فهرستبرگه مورد بررسی، ۱۰۹۷ فهرستبرگه حدود ۲۷ درصد، دارای فروست در منطقه

فروست بودند. اما از این تعداد، فقط ۸۰ فهرستبرگه (حدود ۷ درصد) دارای شناسه افزوده فروست بودند. به این ترتیب، نخستین پرسشی که مطرح می‌شود این است که چرا در کتابشناسی ملی به نقطه دست‌یابی به نام فروست اهمیت چندانی داده نمی‌شود. اما بررسی‌های بیشتر، ضمن اینکه عملکردی چندگانه را درباره فروست در کتابشناسی ملی نشان می‌دهد روشن می‌سازد که در آن جایی که شناسه افزوده فروست داده شده در مواردی اهمیت بسیاری نیز به آن داده شده است. از تعداد ۸۰ فهرستبرگه دارای شناسه افزوده فروست، ۲۷ عدد (حدود ۳۳ درصد) شناسه افزوده‌ای فقط با کلمه فروست دارند؛ ۴۸ عدد (حدود ۶۰ درصد) شناسه افزوده فروست را با عبارت فروست به شکل غیرمستند دارند، و ۵ عدد (حدود ۷ درصد) شناسه افزوده فروست را با عبارت مستند فروست دارا هستند. به این ترتیب مشخص می‌شود که در مواردی فهرست نویسان کتابخانه ملی آن چنان وسواس به خرج می‌دهند که حتی شناسه افزوده‌های فروست را با شکل مستند آن ارائه می‌کنند. اگر این نکته در نظر گرفته شود که در ایران، به نظر نمی‌رسد دستورالعملی برای تدوین شکل مستند فروست وجود داشته باشد و احتمالاً به همین دلیل است که در ۴۸ مورد، شناسه افزوده فروست و عبارت غیرمستند فروست داده شده است در این صورت، می‌توان تعداد موارد شناسه افزوده فروست و عبارت مستند فروست را ۵۳ مورد (۶۷ درصد) به شمار آورد.

بررسی فروست در همین شماره از کتابشناسی ملی، اطلاعات دیگری نیز به دست می‌دهد. در ۱۷ مورد (۱/۵۴ درصد) بیش از یک فروست در منطقه فروست وجود دارد که نشان می‌دهد کتاب، به بیش از یک فروست تعلق دارد. از آنجا که درباره تعداد فیلدهای رابط در هر رکورد و از جمله فیلد 410 محدودیتی وجود ندارد و این فیلدها تکرار پذیرند؛ مارک ایران، در صورت استفاده از فیلد 410 می‌توانست با استفاده از هر یک از این فروست‌های چندگانه، کتاب را باز یابی کند. در ۲۳ مورد (۲/۰۹ درصد) فهرست نویسان با وسواس بسیار عمل کرده و بخشی از فروست را در منطقه فروست، در گروه گذاشته‌اند که نشان می‌دهد بخشی از اطلاعات مربوط به فروست در کتاب موجود نبوده اما چون فهرست نویسان

اصرار داشته‌اند که حتماً فروست را ارائه نمایند آن را از جای دیگری خارج از کتاب پیدا کرده و نوشته‌اند. همچنین در ۱۸ مورد (۱/۶۴ درصد) فروست به همراه شرح پدید آور فروست در منطقه فروست ارائه شده است که این نیز حکایت از دقت عمل فهرست نویسان در ارائه فروست دارد. در ۱۳۱ مورد (۱۱/۹۴ درصد) فروست و فروست فرعی با هم ارائه شده است که از این تعداد، ۲ مورد، دارای دو فروست فرعی هستند. با توجه به اینکه فیلد 411، فروست فرعی، در یونی مارک می‌تواند امکان باز یابی کتاب حتی بر مبنای فروست فرعی را فراهم آورد استفاده از این فیلد در مارک ایران این امکان را نیز فراهم می‌کند.

وجود شناسه افزوده فروست در درصدی از فهرستبرگه‌های کتابشناسی ملی نشان‌دهنده این نکته است که گرایش به استفاده از شناسه افزوده فروست برای باز یابی مواد کتابخانه در کتابخانه ملی وجود دارد.

در تحقیقی که توسط فرامرز مسعودی با نام «بسامد انواع عناصر اطلاعاتی کتابشناختی در رکوردهای ملی کتابشناختی ایران» اجرا شد (۵: ۴۸-۵۹)؛ درباره فروست نتایج کمابیش مشابهی به دست آمد. او از بررسی ۱۴۱۲ رکورد کتابشناختی در شماره مربوط به نیمه اول سال ۱۳۶۵ دریافت که از این تعداد، ۴۲۵ فهرستبرگه (۳۰/۱ درصد) دارای فروست در منطقه فروست هستند که رقمی مشابه یافته‌های بررسی حاضر است. اما تعداد شناسه افزوده‌های فروست در بررسی مسعودی، ۰/۴۲ درصد بود که در مقایسه با آن، رقم ۱/۹۲ درصد بررسی حاضر، افزایشی ۱/۵ درصدی را نشان می‌دهد. در عین حال، تعداد فهرستبرگه‌هایی که در بررسی مسعودی دارای دومین فروست بودند ۶۶ مورد (۴/۶۷ درصد) بود که در مقایسه با ۰/۴۱ درصد بررسی حاضر، از فزونی ۴/۷۶ درصدی برخوردار است. شاید از مقایسه دو بررسی بتوان نتیجه گرفت که روند استفاده از شناسه افزوده فروست

در کتابشناسی ملی رو به افزایش است. حتی اگر این نتیجه را هم نتوان گرفت باز هم وجود شناسه افزوده فروست در درصدی از فهرستبرگه‌های کتابشناسی ملی نشان‌دهنده این نکته است که گرایش به استفاده از شناسه افزوده فروست برای بازیابی مواد کتابخانه در کتابخانه ملی وجود دارد.

امکان استفاده از شکل مستند فروست در مارک ایران عملاً وجود ندارد زیرا در مارک ایران از بلوک --4 استفاده نمی‌شود. شایان ذکر است که فیلد 411 در یونی‌مارک، به عنوان فروست فرعی اختصاص داده شده است یعنی در این قالب حتی می‌توان کتاب را از طریق فروست فرعی نیز بازیابی کرد.

ذکر این نکته نیز در اینجا لازم است که اگر فهرستبرگه کتابی دارای فروست در منطقه فروست نباشد با درصد بالایی از احتمال، خود کتاب متعلق به فروست خاصی نبوده است و احتمال اینکه کتاب، متعلق به فروستی باشد اما فهرست‌نویس آن را در فهرستبرگه مربوط نیاورده باشد بسیار پایین است.

برخی ناهماهنگی‌ها در فروست در کتابشناسی ملی ایران

در کتابشناسی ملی ایران در منطقه فروست برخی ناهماهنگی‌ها دیده می‌شود. از جمله در صفحه ۱۸ از همان شماره ۸۳ از کتابشناسی ملی، دو فروست مشابه به صورت زیر دیده می‌شود:

- (مجموعه معارف عمومی) (علم برای جوانان)
 - (مجموعه معارف عمومی؛ علم برای جوانان)
- که نشان می‌دهد دو فروست مشابه، یک بار به صورت دو فروست جدا و بار دیگر به صورت فروست اصلی و فروست فرعی گرفته شده است. ضمن این که نشانه "؛" پیش از فروست فرعی درست نیست و باید یک نقطه باشد. مشابه این اشتباه در موارد دیگر نیز دیده می‌شود. از جمله در صفحات ۲۰۶ و ۲۰۷ از همان شماره از کتابشناسی، یک فروست مشابه به سه صورت زیر دیده می‌شود:

- (سازمان سنجش آموزش کشور، حوزه معاونت فنی و پژوهشی؛ ۱۴)

- (انتشارات حوزه معاونت فنی و پژوهشی سازمان سنجش آموزش کشور؛ ۶)

- (وزارت فرهنگ و آموزش عالی، سازمان سنجش آموزش کشور، حوزه معاونت فنی و پژوهشی؛ ۸)

یا در صفحات ۲۷۸ و ۲۷۹ از همان شماره:

- (نشر پردازش؛ ۵: مجموعه زبان و زبان‌شناسی؛ ۳)

- (مجموعه زبان و زبان‌شناسی؛ ۴: نشر پردازش؛ ۶)

که در هر دو مورد، نشانه "؛" باید یک نقطه باشد.

یا در صفحات ۲۶۲ و ۲۶۳ از همان شماره:

- (کتاب‌ماد (وابسته به نشر مرکز)؛ شماره ۱۲)

- (نشر مرکز، کتاب‌ماد؛ شماره نشر ۹)

شایان ذکر است که همه این اشکال متفاوت، بازیابی این مدارک را به وسیله مارک ایران با دشواری رو به رو می‌سازد. برای توضیح این امر، بهتر است شیوه رمز شدن و بازیابی یکی از سه مورد بالا در مارک ایران بررسی گردد تا روشن شود که چگونه بازیابی مواردی، حتی غیرممکن خواهد بود. سه فروست مربوط به سازمان سنجش آموزش کشور در مارک ایران به صورت زیر رمزگذاری می‌شوند:

2251#Sa

714\$ سازمان سنجش آموزش کشور، حوزه معاونت فنی و پژوهشی

2251#Sa

76\$ انتشارات حوزه معاونت فنی و پژوهشی سازمان سنجش آموزش کشور

2251#Sa

78\$ وزارت فرهنگ و آموزش عالی، سازمان سنجش آموزش کشور،

حوزه معاونت فنی و پژوهشی

در چنین حالتی اگر از رایانه خواسته شود که هر چه کتاب که مربوط به سازمان سنجش کشور است را از طریق فروست بازیابی نماید از آن جا که رایانه، جستجو را در فیلدهای فرعی 'a' از فیلدهای 225 همه رکوردهای موجود در پایگاه داده‌ها و بر مبنای عبارت داده شده اجرا می‌کند به دلیل اینکه هر سه عبارت مندرج در فیلد فرعی 'a' با یکدیگر متفاوتند با هر یک از سه عبارت بالا که جستجو را اجرا کند دو عبارت دیگر را نخواهد یافت و به این ترتیب، بازیابی ناقص خواهد ماند.

شایان ذکر است که این فروست‌ها بازیابی در برگه‌دان سنتی را نیز با اشکال مواجه می‌کند زیرا در برگه‌آرایی فهرستبرگه‌ها که به صورت الفبایی اجرا می‌شود هر یک از این سه فروست در جای الفبایی خود و در حروف س، الف، واو قرار می‌گیرند در حالی که که منطقاً باید در کنار هم باشند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مطابق کتاب‌های قواعد فهرستنویسی انگلوماریکن و دستنامه قواعد فهرستنویسی، فروست یکی از نقاط بازیابی است. ناشران ایرانی نیز به فروست یا سلسله انتشارات، اهمیت می‌دهند و وجود حدود ۲۷ درصد فهرستبرگه دارای فروست در کتابشناسی مورد بررسی در این نوشته، دست‌کم نشان از وجود فروست در کتاب‌های مورد فهرستنویسی در این شماره از کتابشناسی ملی است. وجود ۸۰ فهرستبرگه دارای شناسه افزوده فروست به اشکال مختلف (کلمه فروست تنها، کلمه فروست و عبارت غیرمستند فروست، و کلمه فروست و عبارت مستند فروست) نیز نشان می‌دهد که حداقل در تعدادی از فهرستنویسان کتابخانه ملی این گرایش وجود دارد که از فروست به عنوان یک نقطه دستیابی استفاده شود. به نظر می‌رسد مارک ایران که اکنون با انتشار دستنامه آن، آماده آغاز به کار ماشین خوان ساختن پیشینه‌های کتابشناختی ایران و کتابشناسی ملی است؛ برای استفاده از این نقطه دستیابی تمهیدی نیندیشیده است. فیلدهای 410 و 411 که می‌توانند برای بازیابی یک پیشینه به کمک فروست و فروست فرعی به کار روند به دلیل اینکه در ویراست نخست دستنامه مارک ایران از بلوک -- 4 استفاده نمی‌شود عملاً غیرقابل استفاده‌اند. به نظر نمی‌رسد در مارک ایران از ابزار دیگری برای استفاده از فروست به عنوان یک نقطه دستیابی کمک گرفته شده باشد. به این ترتیب، نه تنها پیشینه‌های ماشین خوان ایران نمی‌توانند از فروست به عنوان یک نقطه دستیابی استفاده کنند بلکه مارک ایران در ماشین خوان ساختن آن گروه از فهرستبرگه‌های کتابشناسی ملی ایران که دارای فروست به عنوان یک نقطه دستیابی هستند نیز ناقص عمل می‌کند. برای بهبود کار، اجرای یک یا چند پیشنهاد زیر توصیه می‌شود:

۱. در کتابشناسی ملی ایران برای هر فهرستبرگه‌ای که دارای فروست در منطقه فروست است شناسه افزوده فروست تهیه شود. نمی‌توان دلیلی منطقی برای این مطلب که از ۱۰۹۷ فهرستبرگه، فقط ۷ درصد دارای شناسه افزوده فروست، آن هم به سه شکل باشند، ارائه کرد.

۲. شکل مستند هر فروست پس از کلمه فروست در شناسه افزوده فروست ارائه شود.

۳. اگر آیین‌نامه‌ای درباره چگونگی مستند ساختن شکل فروست وجود ندارد این آیین‌نامه هر چه سریع‌تر از سوی کتابخانه ملی ایران تدوین شود. شکل غیرمستند فروست‌های مشابه نیز باید یکدست شود.

۴. دست‌کم، قواعد مربوط به فروست در کتاب دستنامه قواعد فهرستنویسی با کتاب قواعد فهرستنویسی انگلوماریکن هماهنگ شود. در قاعده $1.6HI=[2.6HI]$ در کتاب اول، نوشته شده: «در صورتی که اثری هم‌عنوان فروست کلی داشته باشد و هم‌عنوان فروست فرعی، نخست عنوان فروست کلی و به دنبال آن عنوان [۱] ن فروست فرعی را با علامت دو نقطه

بلوک -- 4، بلوک شناسه رابط در مارک ایران، دست‌کم در پیوند با برخی فیلدهای درون آن از جمله 410 و 411 فعال شود تا امکان استفاده از این فیلدها برای تبدیل فروست به یک نقطه دستیابی فراهم گردد.

بیاورید». نشانه پیش از فروست فرعی در کتاب قواعد فهرستنویسی انگلوماریکن، یک نقطه و نه، دو نقطه است. در مثالی نیز که زیر این قاعده در دستنامه قواعد فهرستنویسی آمده یک بار از یک نقطه و بار دیگر از دو نقطه استفاده شده است. هماهنگی با قواعد فهرستنویسی انگلوماریکن ارجح است.

۵. ناهماهنگی‌هایی که در کتابشناسی ملی در موارد متعدد و از جمله فروست دیده می‌شود برطرف شود. و سرانجام،

۶. بلوک 4--، بلوک شناسهٔ رابط در مارک ایران، دست‌کم در پیوند با برخی فیله‌های درون آن از جمله 410 و 411 فعال شود تا امکان استفاده از این فیله‌ها برای تبدیل فروست به یک نقطهٔ دستیابی فراهم گردد.

منابع

۱. صدیق بهزادی، ماندانا. دستنامهٔ قواعد فهرست‌نویسی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۵.
۲. قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن. انجمن کتابداران امریکا... [و دیگران]. ترجمهٔ رحمت‌الله فتاحی؛ ویراسته اسدالله آزاد. ویرایش ۲. مشهد: آستان قدس رضوی. معاونت فرهنگی، ۱۳۷۱.
۳. کتابشناسی ملی ایران، فروردین ۱۳۴۹. [تهران]: کتابخانه ملی ایران، ۱۳۴۹.
۴. کمیته ملی مارک ایران. مارک ایران. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱.
۵. مسعودی، فرامرز. «بسامد انواع عناصر اطلاعاتی کتابشناختی در رکوردهای ملی کتابشناختی ایران». فصلنامه کتاب، دورهٔ هفتم، ۱ (بهار ۱۳۷۴): ۴۸ - ۵۹.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۲/۲/۲۸